

Simon Critchley, Το βιβλίο των νεκρών φιλοσόφων, μετάφραση Γιάννης Ανδρέου - Πατάκης, 2009, σελ. 518

Τι θα μπορούσε να είναι ένα βιβλίο με τίτλο *Το βιβλίο των νεκρών φιλοσόφων*; Στην 4η σελίδα του εξωφύλλου διαβάζουμε ότι το βιβλίο του Critchley «είναι ένα στοχαστικό και απολαυστικό βιβλίο». Κατά το μεταφραστή, «παρά την εμφανή χιουμοριστική του διάθεση, το βιβλίο των νεκρών φιλοσόφων είναι ένα πολύ σοβαρό πόνημα για ένα... θανάσιμα σοβαρό θέμα». Επίσης, κατά τον Richard Holloway, το βιβλίο μάς δείχνει «πώς να μάθουμε να πεθαίνουμε καλά, μπορεί να αναδείξει το φιλόσοφο που κρύβουμε μέσα μας». Τίποτα τέτοιο δεν μας δείχνει το βιβλίο, και αν δείχνει κάτι, μας δείχνει ότι οι φιλόσοφοι πεθαίνουν άσχημα: χειρότερα από τους κοινούς θνητούς!

Χιούμορ με το θάνατο; Γιατί όχι; Αλλά το χιούμορ είναι δύσκολη υπόθεση και προπαντός όταν αφορά το θέμα του θανάτου.

Χιούμορ, και το βιβλίο μάς μαθαίνει «να πεθάνουμε καλά»! Τι θα περίμενε λοιπόν ο φιλομαθής αναγνώστης, και μάλιστα ο μη ειδικός, στον οποίο κυρίως απευθύνεται το πόνημα του Critchley;

Προφανώς λίγα βιογραφικά για κάθε «νεκρό φιλόσοφο», λίγα λόγια για το έργο του, και μετά, ποιες ήταν οι ιδέες του για το θάνατο και πώς εντέλει τον αντιμετώπισε. Το χιούμορ δεν θα ήταν εξοβελιστέο από μια τέτοια διαπραγμάτευση. Ακόμη, θα ήταν αναμενόμενο και χρήσιμο για τον αναγνώστη να εντοπιστούν αδυναμίες, αρνητικές ή και αστείες πλευρές των νεκρών πλέον φιλοσόφων: να «αποδομηθεί» η άποψη ότι οι φιλόσοφοι είναι ξεχωριστοί άνθρωποι, απαλλαγμένοι από τις αδυναμίες των κοινών θνητών.

Τίποτα τέτοιο δεν κάνει ο Αμερικανός συγγραφέας. Στο βιβλίο ενίοτε δίδονται ελάχιστα βιογραφικά στοιχεία και σχεδόν ποτέ δεν καταγράφονται, λακωνικά έστω, οι βασικές φιλοσοφικές θέσεις κάθε φιλόσοφου. Το βιβλίο, εντέλει, δεν είναι ούτε λεξικό φιλοσοφίας, ούτε βιογραφία φιλοσόφων, ούτε δοκίμιο συνοπτικής ιστορίας της φιλοσοφίας. Είναι ένα βιβλίο που τις περισσότερες φορές, χωρίς να αναφέρεται καν στο έργο του «βιογραφούμενου» φιλόσοφου, εκχυδαΐζει την προσωπική του ζωή, κάνει κουτσομπολιό και φτηνό χιού-

μορ. Στη σημερινή εποχή, σε «καιρούς καταφρόνιας», το ιδεολογικό κουτσομπολιό, η αναίδεια και ο εξυπνακισμός βρίσκουν πρόσφορο έδαφος: Ο Αϊνστάιν λόγου χάρη κατάκλεψε την επίσης φυσικό γυνάικα του, αποκρύβοντας τη συνεισφορά της στη θεωρία της σχετικότητας. Επίσης βοηθήθηκε από τον δικό μας Καραθεοδωρή κ.λπ. Ως προς τους πολιτικούς: ο Μάο ήταν ένας δολοφόνος που κάθε βράδυ δούλοι-συνεργάτες του προμήθευαν κάποια παρθένα κ.ο.κ. Δρυσός πεσούσης πας φουκαράς ξυλεύεται!

Ας ξεκινήσουμε λοιπόν την περιδιάβαση. Όχι την κριτική, επειδή το πόνημα μιλά από μόνο του.

Το βιβλίο αρχίζει από τους Προσωκρατικούς και φτάνει μέχρι τις μέρες μας (προφανώς για τους νεκρούς της εποχής μας). Αποφάσισα λοιπόν, αντί για «κριτική», να παραθέσω, όσο μου επέτρεπε ο χώρος, τα ίδια τα λόγια του συγγραφέα, με ελάχιστα δικά μου σχόλια.

Αρχή Σοφίας: *Οι Προσωκρατικοί και οι μετέπειτα Έλληνες*. Ο Αναξίμανδρος έτρεφε την ασαφή πεποίθηση ότι αρχική αιτία των πάντων είναι το Άπειρον (άπειρον: δίχως πέρας). «Τα δικά του όρια, πάντως, τα γνώρισε, πέρα για πέρα, σε ηλικία 64 ετών». Ξεμπερδέψαμε με τον Αναξίμανδρο και με τη βαθιά του διαίσθηση για το άπειρο! Για τον Πυθαγόρα: Λέξη για τη φιλοσοφία του. Αμφισβητεί και την ύπαρξή του και καταλήγει: Οι αντίπαλοι τον κυνηγούσαν, «κάταφερε να απομακρυνθεί, αλλά βρέθηκε σ' ένα χωράφι με κουκιά, όπου δήλωσε ότι προτιμούσε να τον σκοτώσουν παρὰ

να το διαβεί. Έτσι οι διώκτες του τον πρόλαβαν και του έκοψαν το λαρύγγι».

Πάει και ο Πυθαγόρας!

Και έρχεται η σειρά του Ηράκλειτου, που κατά το συγγραφέα ήταν γνωστός ως «κλαίων» (!) και «σκοτεινός». Για τη διαλεκτική του σοφού της Εφέσου, λέξη. Όμως: «Έφτασε να μισεί τόσο πολύ την ανθρωπότητα, ώστε κατέληξε να πάρει τα βουνά και να επιβιώσει τρώγοντας μόνο χόρτα και βότανα (για κουκιά, ούτε λόγος). Έλαθε υδρωπικία. Από τη θεραπεία που βρήκε, τον έφαγε κυριολεκτικά το μαύρο χρώμα και ζήτησε να τον σκεπάσουν με κοπριά αγελάδας». Στη συνέχεια ο συγγραφέας μάς γράφει κυριολεκτικά δύο λόγια για τα παράδοξα του Ζήνωνα, που δάγκωσε το αυτί του τυράννου Νέαρχου, «και του το δάγκωσε γερά, ώσπου έπεσε νεκρός από τις μαχαιριές. (Δηλαδή έπεσε νεκρός από τις μαχαιριές επειδή «το δάγκωσε γερά»!) Προσπερνά τον Δημόκριτο και άλλους και φτάνουμε στον Πλάτωνα: Λέξη για τον ιδεαλισμό του, ούτε για τις πολιτικές πεποιθήσεις του. Αναφέρεται όμως στον Πλούταρχο, κατά τον οποίο στον Πλάτωνα «άρεσαν τα σύκα», και κατά μια εκδοχή «πέθανε μαστιζόμενος από ψείρες». Οι ψείρες έφαγαν λοιπόν τον αριστοκράτη Πλάτωνα! Ως προς τον πληβείο Αριστοτέλη: Λέξη για το έργο του. Όμως «είχε μικρά μάτια, καλλίγραμμες γάμπες και ψεύδιζε. Φορούσε δαχτυλίδια και ντυνόταν με πολύ προσωπικό στυλ». Αλλά, «πώς πέθανε»; Τάφου σιωπή! Με τη σειρά του ο Επίκουρος πέθανε από βασιανιστικούς πόνους, από νεφρική ανε-

πάγκεια» κ.λπ., κ.λπ. Πώς αντιμετώπισαν όλοι οι προηγούμενοι το θάνατο; Αυτό το κύριο ερώτημα φαίνεται να το έχει ξεχάσει ο κύριος Critchley.

Αυτές οι ελάχιστες επισημάνσεις για τους «αρχαίους ημών προγόνους». Εξ' όνυχος του λέοντα, το ήθος και το χιούμορ του καθηγητή Critchley. Αναγκαστικά προσπερνά τους Κινέζους και τους «σοβαρούς και γελοίους, Ρωμαίους και νεοπλατωνικούς». Δυο λόγια μόνο για την Υπατία: Τίποτα για τις ιδέες της! Αλλά: «Όταν την ερωτεύτηκε ένας από τους μαθητές της, εκείνη του έδειξε μερικά πανιά λερωμένα με έμμηνα και του είπε: Αυτά αγαπάς νεαρέ και τίποτα καλό». Και: «Μια από τις πηγές υποστηρίζει ότι η Υπατία διατηρούσε ερωτικούς δεσμούς, άλλοι όμως λένε ότι έμεινε παρθένα. Ό,τι και αν αληθεύει πάντως, φαίνεται ότι την έβαλαν στο μάτι και αυτό οδήγησε στο θάνατό της». Η Υπατία λοιπόν κατασπαράχτηκε επειδή διατηρούσε «ερωτικούς δεσμούς»!

Αναγκαστικά προσπερνά τους χριστιανούς αγίους, τους φιλοσόφους του Μεσαίωνα και τους αναγεννησιακούς. Λίγα λόγια μόνο για τον Θωμά τον Ακινάτη. Ο συγγραφέας ξεπερνά με λίγα λόγια τη φιλοσοφία του και σημειώνει: «Ο Θωμάς είχε τα κιλά του. Ήταν τόσο μεγαλόσωμος και σιωπηλός, οι πάλοι ποτέ συμφοιτητές του στο Παρίσι τον αποκαλούσαν βόδι». Αλλά πως αντιμετώπισε το «βόδι» το θάνατο; Θα επιμείνω τώρα για λίγο στο μη φιλόσοφο, μεγάλο Δανό αστρονόμο Τύχο Μπράχε, που στις παρατηρήσεις του στηρίχτηκε ο Κέπλερ για να διατυπώσει τους νό-

μους της κίνησης των πλανητών. Λοιπόν, κατά το συγγραφέα, «ο μέγας Δανός αστρονόμος φαίνεται πως έμπλεξε κάποτε, μεθυσμένος, σ' έναν καβγά που του στοίχισε τη μύτη του και έτσι αναγκάστηκε να φορά μια ψεύτικη μύτη σε όλη του τη ζωή». Ακόμα: «Κατά τα φαινόμενα, σε κάποιο συμπόσιο έσκασε κυριολεκτικά η φούσκα του, επειδή θεωρούσε ανάρμοστο να φύγει και να ανακουφιστεί μεσούντος του εορτασμού». Άλλη εκδοχή: Παράφαγε και υπέστη ρήξη του πεπτικού σωλήνα. Ό,τι και να συνέβη, με τη χάλκινη μύτη του ήταν αδύνατο να το μυριστεί ότι θα πέθαινε οδυνηρά». Αυτά για το «νομοθέτη του ουρανού»!

Ακολουθούν ορθολογιστές, εμπειριστές και θρησκευτικοί αντιφρονούντες. Θα περιοριστώ σε τρεις: Στον Καρτέσιο, «πατέρα», όπως λεν, του ορθολογισμού. Για το επιστημονικό και το φιλοσοφικό του έργο, άκρα του τάφου σιωπή. Ο φιλόσοφος «βρέθηκε να ξεροσταλιάζει στη Σουηδία, για να μυήσει (εις μάτην) στη φιλοσοφία τη βασίλισσα Χριστίνα. Στην πόλη εκείνη είχε ένα μόνο φίλο, τον Γάλλο πρέσβη Σανύ. Δυστυχώς απ' αυτόν κόλλησε τη λοίμωξη που του στοίχισε τη ζωή». (Τίνα τρόπον την «κόλλησε»;) Αυτά για τον Καρτέσιο. Για τον Πασκάλ: «Πέρασε ολόκληρη τη ζωή του υποφέροντας από διάφορες ασθένειες και πέθανε νεαρότατος, 39 μόλις ετών, πάσχοντας από εντερική γάγγραινα από εγκεφαλική θρόμβωση». Τέλος, για το έργο του Λάμπνιτς, λέξη. Όμως ο μεγάλος αυτός μαθηματικός και φιλόσοφος «έγραψε τη *θεοδικία* προκειμένου να κο-

λακέψει την προστάτιδά του, βασίλισσα Σοφία Καρλότα». Πέθανε μόνος και θάφτηκε νύχτα. Παπός δεν παρέστη στην κηδεία του. Πώς όμως αντιμετώπισε ο Λάμπνιτς (όπως και ο Καρτέσιος και ο Πασκάλ) το θάνατο;

Στη συνέχεια οι υλιστές. Τίποτα για το έργο τους και την ιδεολογική προετοιμασία των αστικών επαναστάσεων. Ιδού μικρό δείγμα σοβαρότητας, χιούμορ και ήθους: «Ο θάνατος του Μοντεσκιέ ήταν αρκετά γουστόζικος, αφού παρέδωσε το πνεύμα στην αγκαλιά της ερωμένης του, της Κυρίας Ντυπρέ ντε Σαιν Μορ». Ο Χιουμ πέθανε «κεφάλτος, ευδιάθετος, χωρίς αγωνία». Η χοληδόχος κύστη του Ντιντερό ήταν «άδεια και ξερή, η δε καρδιά του ήταν κατά τα δύο τρίτα μεγαλύτερη από τη φυσιολογική». Τέλος, από τους Γερμανούς, ο Βίνκελμαν «πέθανε μαχαιρωμένος από έναν νεαρό που εκδιδόταν σεξουαλικά».

Ανάγκα και θεοί πείθονται! Θα παραλείψω το κεφάλαιο «πολλοί τελείως γερμανοί και μερικοί όχι και τόσο», με εξαίρεση τον Καντ, το κεφάλαιο, «μετρο της καχυποψίας και μερικοί ανυποψίαστοι γερμανοί» με εξαίρεση τον Μαρξ και τον Νίτσε. Τέλος, θα παραλείψω και όλους τους νεότερους και σύγχρονους «νεκρούς».

Λοιπόν, ο Καντ (ο πατέρας, όπως πάλι λεν, της κριτικής φιλοσοφίας), στο τραπέζι δεν εξέταζε ποτέ θέματα φιλοσοφίας και δεν προσκαλούσε γυναίκες. Βάδιζε μόνος για να μπορεί να ανασάινει με το στόμα, δεν φορούσε ποτέ καλτσοδέτες, από φόβο μήπως παρεμποδί-

ζαν την κυκλοφορία του αίματος, τακτοποιούσε σχολαστικά τα σκεπάσματά του, τυλιγόταν σαν μεταξοσκώληκας στο κουνούλι και επαναλάμβανε αρκετές φορές το όνομα του Κικέρωνα! «Κοιμόταν σαν πουλάκι». Ωραία! Τι έκανε όμως όταν «δεν κοιμόταν σαν πουλάκι»; Υπέφερε συχνά από φριχτούς εφιάλτες κι έβλεπε διαρκώς οπτασίες φονιάδων στο προσκέφαλό του. Εντέλει, την αποφράδα ημέρα αδυνατούσε να μιλήσει, ήπτε λίγο νερό ανάμικτο με γλυκό κρασί και ψιθύρισε λατινικά την τελευταία του λέξη: Sufficit (Αρκεί). Ταλαιπώρε Καντ!

Είπαμε: να αποδομήσουμε την ιδεαλιστική-εξωπραγματική αντίληψη για τους φιλοσόφους. Αλλά: ας μαθαίνουμε και κάτι για το έργο τους και ας μην τους γελοιοποιούμε. Και ας στεκόμαστε με σεβασμό μπροστά στην τελευταία τους στιγμή.

Συνεχίζουμε: Ο συγγραφέας μάς λέει λίγα λόγια, συζητήσιμα μάλιστα, για τον άλλο μεγάλο Γερμανό, πατέρα της νεότερης διαλεκτικής: τον Χέγγελ. Μαθαίνουμε λοιπόν ότι «η λεγόμενη διαλεκτική, δεν είναι παρά μια αδυσώπητη εισβολή της άρνησης σε κάθε τομέα της ύπαρξης», απόφανση προφανώς λανθασμένη, την οποία ο ίδιος ο συγγραφέας αναιρεί, λέγοντας παρακάτω ότι η σκέψη του Χέγγελ «δεν αποτελεί φιλοσοφία θανάτου». Κατά τα άλλα, μας πληροφορεί ότι η χολέρα «στο διάβα της παρέσυρε και τον Χέγγελ», και ότι το σώμα του «ήταν μπλαβί και παγωμένο στο πρόσωπο». Και μετά το μεγάλο Χέγγελ, θα τελειώσω αυτή τη σύντομη

περιδιάβαση, με τον επίσης μεγάλο μαθητή του, τον Καρλ Μαρξ.

Ο συγγραφέας μάς αφιερώνει δύο ολόκληρες σελίδες για τον Μαρξ, χωρίς μια λέξη για το φιλοσοφικό του έργο. Αντίθετα μας πληροφορεί ότι ενόσω έγραφε το *Κεφάλαιο* υπέφερε από «βδελυρό κατάρροον, φλεγμονές των ματιών, χολεμεία, ρευματισμούς, σουβλιές στο σκώτι, φτάρνισμα, ιλίγγους, επίμονο βήχα και επικίνδυνες φλύκταινες». Οι ασθένειες αυτές «του κάλυπταν ολόκληρο το σαρκίο». Ακόμα: «Η λοίμωξη είχε ιδιαίτερη έξαρση στα γεννητικά του όργανα, πράγμα που τον στενοχωρούσε πολύ, όπως είναι αναμενόμενο. Και σαν επιστέγασμα όλων αυτών, ήλθε τελικά η πλευρίτιδα και ένας όγκος στον πνεύμονα, που τον οδήγησαν στον τάφο». Ο Μαρξ «στα στερνά του δυσφορούσε ολοένα και περισσότερο με τις πολιτικές εξελίξεις, η δε κατάθλιψη δεν του επέτρεπε να καταπιαστεί με τίποτε στα σοβαρά». Αυτά για τον Μαρξ. Και στη συνέχεια: Πάντως η φλόγα του έσβησε ήσυχα, καθώς αποκοιμόταν σε μια πολυθρόνα, πράγμα που μας κάνει να καγχάζουμε βλέποντας πόσο μελοδραματικά το έθεσε ο Ένγκελς στον εγκάρδιο λόγο του: «Στις 14 Μαρτίου, στις τρεις παρά τέταρτο το μεσημέρι, ο μεγαλύτερος εν ζωή στοχαστής έπαψε να

στοχάζεται». Καγχάζει λοιπόν ο ασήμαντος καθηγητής Simon Critchley! Το ποντίκι βρυχάται!

Είπαμε: να αποδομήσουμε την εξιδανικευμένη εικόνα του φιλόσοφου. Και οι φιλόσοφοι είναι άνθρωποι, με ανθρώπινες αδυναμίες. Και αυτοί δεν στάθηκαν πάντα στωικά απέναντι στις τραγωδίες της ζωής και στο θάνατο. Άλλο όμως κριτική παρουσίαση «μετά θάνατον», και άλλο κουτσομπολιό και χυδαιότητα.

Αλλά ο χώρος δεν επιτρέπει να συνεχίσουμε.

Ερώτημα: Με ποια κριτήρια θα έπρεπε να επιλέγονται βιβλία για μετάφραση; Μόνο με κριτήριο τον εντυπωσιασμό και το κέρδος; Σημεία των καιρών! Και είναι τυχαίο ότι οι περισσότεροι εκδότες προτιμούν τα ιδεολογικά προϊόντα του αγγλοσαξονικού εμπειρισμού (φιλοσοφία, ιστορία των επιστημών, πολιτική) και τα ανώδυνα, συχνά σοσιαλδημοκρατικά προϊόντα της ευρωπαϊκής διανόησης; Γιατί, αντίθετα, σχεδόν αγνοούνται σημαντικοί Ευρωπαίοι μαρξιστές, ενώ ταυτόχρονα γίνεται τόση φασαρία για συγγραφείς που έχουν μία μαρξίζουσα, αλλά ουσιαστικά αντιμαρξιστική ιδεολογία, συγγραφείς που «πουλάνε» και διαφημίζονται με το επίθετο «μεγάλοι»;

Ευτύχης Μπιτσάκης